

**TÜRKİYE
İNSAN HAKLARI
HAREKETİ
KONFERANSI**

**MARDİN
14-16 KASIM 2003**

**SAVAŞ
VE
İNSAN HAKLARI**

**NİHAİ RAPOR
VE
SONUÇ BİLDİRGESİ**

Uluslararası Sistem ve Savaş
Bir İnsan Hakkı İhlali ve Travma Olarak Savaş
Barış Hakkı ve Barış Kültürü
Barış Hareketi ve İnsan Hakları Hareketi

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI HAREKETİ KONFERANSI

1998 yılından beri düzenli olarak toplanmakta olan Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansının genel amacı, Türkiye insan hakları savunucularının, insan hakları kavramının ve hareketinin bazı sorunlarını tartışması ve bu tartışmanın temelinde de, geleceğe yönelik bazı belirlemeleri yapması için bir platform oluşturmaktır. Konferans, IHD ve TIHV'in düzenleyici olarak görev almasına karşın, özerk ve kalıcı bir yapı geliştirmiştir.

Türkiye insan hakları hareketi, bir yandan yakıcı ve acil olarak eyleme geçmeyi gerektiren bir gündemin baskısı altında bulunurken, bir yandan da insan haklarını kavramsal açıklığa ve düşünsel zenginliğe ulaştırma ihtiyacını hissediyor. Kavramsal açıklık, düşünsel sağlamlık, gündeme ve sorunlara müdahale edebilmenin bir koşulu olmaktan öte, ona teslim olmamanın bir güvencesidir.

Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansının yol gösterici ilkeleri şöyledir:

Genel İlkeler

1. Konferansımız, insan haklarını, insan onurunu her insanda gerçekleştirmeyi amaçlayan eylem ilkeleri ve bu ilkelere dayanan normlar olarak tanımlamaktadır.

1.1 İnsan haklarının bütünselliği, devredilemezliği ve insan türünün her üyesinin haklarda ve insan onuruna sahip olmada eşitliği, insan hakları hareketi için vazgeçilemez ilkelerdir.

1.2 İnsan hakları aktivistlerinin faaliyetlerini belirleyen en üstün ilkeler insan haklarıdır.

1.3 Devletlerin yasaları ve hükümetlerin uygulamaları, insan hakları ilke ve normlarına göre belirlenmeli ve değerlendirilmelidir.

2. Konferansımız, insan haklarının, yalnızca hukuksal ve siyasal düzenlemelerin değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da belirleyici olması gerektiği ilkesini vurgulamaktadır. İnsan hakları savunucuları, global düzeydeki ve devletlerdeki bütün gelişmeleri, insan haklarına etkileri bakımından değerlendirmek ve tutumlarını bu bakımdan belirlemekle yükümlüdür.

3. Konferansımız, insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesi bakımından, uluslararası ve iç barış ile demilitarizasyonun ve yeryüzünün çevresel koşullarının etkin korunmasının temel önkoşulları olduğunu kabul etmektedir.

SAVAŞ VE İNSAN HAKLARI NİHAİ RAPOR VE SONUÇ BİLDİRGESİ

6. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nın konusunu "Savaş ve İnsan Hakları" olarak saptamamızın, uzun uzadıya açıklamayı gerektirmeyecek kadar açık nedenleri vardı.

Dünya, "Soğuk Savaş" döneminden çıkmasının ardından, birbirinin ardısına bölgesel savaşlarla karşılaştı. Ardından, bu savaşların etkilerinin ve kapsamının hızla bölgesel ölçekten çıkıp global ölçüğe ulaştığını gördük. Nihayet, ABD önderliğindeki koalisyonun Irak'ı işgali vesilesiyle, Türkiye'nin doğrudan doğruya bir savaşa taraf olma sorunuyla karşı karşıya geldiğini gördük. Bu nedenle Türkiye kamuoyunda Irak savaşı konusu çok tartışıldı, tartışılmaya devam da ediyor.

İnsan hakları savunucuları, savaşla ilgili tartışmalarda, kuşkusuz pek çok kavramsal analiz aracından yararlanacaklar, siyasal değerlendirmelerde bulunacaklardır. Nitekim 6. Konferansta da böylesi analizler yapılmış, savaşın genel ve özel dinamikleri hakkında ufuk açıcı yorumlar geliştirilmiş;

uluslararası sistemin yapısı, ABD'nin dünya çapında bir "olağanüstü hal rejimini" tesis etmeye yönelik politikası irdelenmiştir. Ancak insan hakları savunucuları savaşı herşeyden önce, insan hakları ihlallerinin en yoğun ve kapsamlı boyutlara eriştiği, dahası bu ihlallerin meşrulaştığı, normalleştiği, kanıksandığı bir felâket olarak algıladılar. Savaşın salt somut insan toplulukları üzerindeki tahribatını değil, insanlığın geleceği üzerindeki, dahası "insanlık fikri" üzerindeki tahrip edici etkisini sorun ederler.

Dünya insan hakları hareketi, savaş hallerinde temel insan hakları ilkelerinin ve insancıl hukukun gözetilmesi için çaba harcamaktan elbette geri durmaz, duramaz. Konferansımızda da bu noktanın altı çizilmiştir. Ancak insan hakları hareketinin perspektifi bunun ötesine geçer, geçmelidir: İnsan hakları hareketi, savaşın bir "seçenek" olarak tasarlanmasıyla mücadele etmelidir. Bu gereklilik, insan hakları hareketiyle barış hareketinin buluşma noktasıdır. Konferansta, bu buluşmanın salt taktiksel değil ilkesel bir buluşmaya doğru geliştirilmesi; barış talebi, *barış hakkı* ile insan hakları taleplerinin kaynaştırılması üzerinde durulmuştur. Ki bu kavuşma noktası, aynı zamanda barış talebi ile özgürlük, eşitlik taleplerinin ve sosyal hakların buluşma zeminini ifade etmektedir.

2003 Konferansımızın çalışmalarına, bu arayış damgasını vurmuştur. Savaşın insan hakları ihlalleri açısından, insan hakları ilkeleri, duyarlılığı açısından ve "insanlık" açısından oluşturduğu ölümcül tehdidin boyutları açıklanmıştır. Savaşın "kötü" olduğunun zaten bilindiğini varsaymamak, anlatmak, göstermek, belgelemek; böylelikle savaşın yaydığı korku, çaresizlik, dehşet duygularının kanıksanmasına karşı direnmek, insan hakları ve barış savunucularının sürekli ödevidir. Sağlıklı bir barış, salt hukuksal ve politik "önlemlerle" güvencelenemez; bir *barış kültürüyle* çevrenmesi gerekir. Barış hakkının ve talebinin, somut tarihsel-toplumsal mirasları işleyerek, barışçı bir kültürel ortam ve dil yaratma uğraşısıyla bütünleşmesi

gerektiği de, Konferans çalışmalarımızda vurgulanmıştır.

Konferansımız srmekteyken İstanbul'da sinagoglara dönük gerçekleşen, çok sayıda insanın ölümüne yol açan ve bu suikasti bir ortak bildiriyle kınayan bütün Konferans katılımcılarını derin üzüntüye boğan saldırıları, dünyayı saran savaş tehdidinden bağımsız düşünmek zordur.

6. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı'nda "Savaş ve İnsan Hakları" zerine yürütülen tartışmalarn, gerek savaş gündemiyle ilgili barışçı inisyatiflere gerekse genel olarak insan haklarına duyarlı bir toplum için çalışanlara katkı sunmasını diliyoruz.

Konferans dört ana başlık altında ele alınmıştır:

Uluslararası Sistem ve Savaş

Kolaylaştırıcı: Mithat SANCAR

Katılımcılar: Baskın Oran, Yasemin zdek, Maksut Mumcuoğlu, Emine Karacaoğlu, Ömer Laıner, Suavi Aydın, Ertuğrul Günay, Yılmaz Ensaroğlu, Elçin Aktoprak, Selahattin Demirtaş, Yavuz Sabuncu.

Bir İnsan Hakkı İhlali ve Travma Olarak Savaş

Kolaylaştırıcı: Sezai BERBER

Katılımcılar: Ömer Madra, Selim ler, Necmi Erdoğan, Aziz Konukman, Abdulvahap Ertan, Muhsin Bilal, Mustafa Ercan, Necdet İpekyüz, mit Erkol, Yeşim Dorman, şahika Yüksel (Bildiri ile), şükrü Hatun (Bildiri ile)

Barış Hakkı ve Barış Kültürü

Kolaylaştırıcı: Emir Ali Türkmen

Katılımcılar: şebnem İşigüzel, Mehmet Bekaroğlu, Hsn ndl, Nilgün Toker, Serdar Tekin, Mehmet Tanhan, Hrant Dink, Sakine Arat, Günseli Kaya, Ayşe Bilgen, Necdet Atalay.

Bariş Hareketi ve İnsan Hakları Hareketi

Kolaylaştırıcı: Tanıl Bora

Katılımcılar: şeyhmus Diken, Nalan Özdemir, Helmut Oberdiek, Müge Gürsoy Sökmen, Ayşe Gül Altınay, Coşkun Üsterci, Ayşe Erzan, Sezgin Tanrıku, Nebahat Akkoç, Nurcan Turan, Ayhan Bilgen.

1. ULUSLARARASI SİSTEM VE SAVAş

İnsanın yaşamına ve yaşam ortamına kasteden vahim sonuçlar doğuran savaş, insanlığın hem sürekli kaçınmak istediği hem de çok sık maruz kaldığı bir cebir ve zor edimi olmuştur. Başka bir ifadeyle, savaş her zaman takbih edilmiş veya en azından kaçınılması gereken bir kötölük, hatta bir felaket olarak görölmüş olmasına rağmen, her dönemde rastlanan bir olgu olmuştur. Bu nedenle insanlık tarihi bir yandan savaşın önüne geçecek çare arayışlarına, diğer yandan savaşı meşrulaştırmak için "kutsal savaş", "adalet için savaş" gibi ahlaki gerekçeler yaratma çabalarına tanık olmuştur. Uluslararası sistemin şekillenmeye başladığı tarihlerde ve sonrasında da aynı çelişki ve çatışkı yaşanmış; sistemin resmi söylemi savaşı önlemeye dayandırılmışken, sistemin yapısı ve mantığı savaşı üreten faktörlerin dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Modern ulus devlete dönüşen Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki ilişkileri kuşatan bir düzen olarak 17. yüzyılda ortaya çıkan uluslararası sistem; Avrupanın önde gelen devletleri tarafından sömürgecilik, fetih ve nüfuz yoluyla Avrupa dışına taşınmış ve giderek kapitalist ekonomiye dayalı bir dünya sistemi haline gelmiştir. Bu sistemin doğumunu tescil eden 1648 tarihli Westphalia Bariş, milyonlarca insanın hayatına mal olan otuz yıl savaşlarının bir ürünüdür. Bu açıdan Avrupa ulus devletler ağını savaşların ördüğü, sistemin bütün dünyayı kapsayacak şekilde genişlemesinin de, sermayenin ve savaş örgütlenmesinin yayılımla gerçekteşiği söylenebilir.

Uluslararası sistemin kurumsal örgütlenme tarihindeki yol ayrımlarını işaret eden Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler'in kurulmalarında da, milyonlarca can kaybına ve benzersiz vahşetlere sahne olan dünya savaşları belirleyici olmuş, her iki örgütün de temel görevi savaş(lar)ı önleme olarak açıklanmıştır. Özellikle BM düzeni, devletlerarası ilişkilerde şiddet kullanımını istisnai hale getirmeye yönelik önemli hukuksal düzenlemelere yer vermiş; şiddete başvurmanın ancak iki durumda meşru olacağını öngörmüş; böylece zaten "mahkum edilmiş bir edim" olan savaşın gayrimeşruluğunu pekiştirdiği gibi hukuk-dışılığını da tescil etmiştir. Gerçi bütün bunlar, 1945 sonrası dönemde de savaşların çıkmasına engel olamamış, fakat savaşların sayısının azalmasına ve savaşın "siyasetin normal bir aracı" olmaktan belli ölçülerde uzaklaştırılmasına katkıda bulunmuştur. İnsancıl hukuk ve insan hakları alanlarında elde edilen kazanımlar da önemli adımlar olarak kaydedilmelidir.

90'lı yıllarla birlikte dünya sisteminin yapısında ciddi değişimlere yol açan gelişmeler yaşanmaya başladı. Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle tek süper güç konumuna geçen ABD, tüm rakip güçleri yok etmeyi de içerecek tarzda sermaye düzeninin devleti rolünü üstlenmeye soyunmuş, küresel hegemonyasını tesis etmeye dönük bir siyasal stratejiyi 1991'den itibaren adım adım uygulamaya koymuştur. ABD'nin bu stratejiyi askeri güç gösterisi ve kullanımıyla hayata geçirmeye çalışacağıın işaretleri bu dönemin erken zamanlarında gelmeye başlamıştı. Esasen bu tür bir uluslararası egemenlik düzeninin "yeniden sömürgeleştirme/yeni sömürgecilik" ve "emperyalist savaşlar" olmadan yerleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Nitekim Soğuk Savaş döneminde büyük savaşları önleme ve küçük savaşların sıçrayıp yayılmasını engelleme politikası izleyen ABD'de bugün açıkça "emperyalist savaşlar"a başvurmanın meşruluğundan söz edilmektedir. 1992'deki "Somali operasyonu", ABD ve müttefiklerinin Bosna ve Kosova'daki tek yanlı müdahaleleri için bir şablon

sağlamış, son Irak saldırısına giden yolu hazırlamıştı. Böylece savaş yeni bir karaktere büründürülerek yeniden siyasetin "normal" aracı haline getirilmiştir. ABD'nin savaş yöntemi, mümkün olan en kısa süre içerisinde azami şiddet kullanarak arzuladığı düzeni kurmak olarak tasvir edilebilir.

ABD, uluslararası sistemin savaş ve diğer cebri müdahalelerin önüne koyduğu engellere karşı yürüttüğü ideolojik mücadele çerçevesinde önce "terörizmle mücadele" sloganına sarılmakta, bunun yanında "serseri devletler", "terörist devletler", "başarısız devletler" gibi kavramlar icat ederek, askeri müdahalelerini bunlarla meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Hegemon devletin bu tür müdahaleler için ürettiği ve İsrail gibi insan hakları ihlalleri bakımından çok kötü bir sicili olan devletlerin de bölgesel çapta başvurduğu "önleyici savaş", "ön alıcı savaş" kavramları da, saldırganlık için yeni bahane ve meşrulaştırma araçları işlevi görmektedir. Bir yandan da başta kendi halkı olmak üzere dünya kamuoyunun rızasını almak için savaş stratejilerini ve yayılma planlarını "demokrasi", "insan hakları", "insancılık", "hayırseverlik" gibi itibarı yüksek kavramlar üzerine inşa edilmiş bir retorikle sunmakta; böylece ülkeler yanında, insanlığın onurlu bir yaşam için uğrunda önemli bedeller ödediği kavramları da işgal etmeye çalışmaktadır. Asıl amacının tutsak halklara özgürlük, kendini yönetemeyen toplumlara yardım götürmek olduğunu iddia eden bu retorik, "ilkel halka uygarlık götürme"yle meşrulaştırılmak istenen klasik sömürgeciliğin kadim ideolojik tezinin yeniden parlatılmış halinden başka bir şey değildir. Oysa biliyoruz ki, fetih ve sömürge düzeninin sürdürülebilmesi, ancak büyük katliamlar sayesinde mümkün olmuştur.

Bu bağlamda özellikle "insani müdahale" kavramı etrafında kafa karışıklıklarına yol açan tartışmalar yaşandığı görülmektedir. ABD ve müttefiklerinin elinde "insani müdahale" kavramının, esas olarak, dünyayı yönetme stratejilerinin ideolojik aracı işlevi

gördüğü söylenebilir. Nitekim bu kavramın yeniden tedavüle girmesi ve bu ad altında operasyonlar düzenlenmesi "soğuk savaş"ın sonuyla kesişmektedir ki, bunun sadece bir tesadüf olduğunu söylemek aşırı iyimserlik olur. Devletlerin kendi ülkelerinde veya komşu topraklarda yaşayanlara yönelik zulüm ve kıyım uygulamalarına karşı bir müdahalenin gerçekten "insani" çerçevede kalabilmesi, ancak halkların eşit temsiline ve katılımına dayalı evrensel bir örgütlenme çatısı altında mümkün olabilir. Günümüz uluslararası sisteminde; yani hangi ülkeye hangi şartlarda ne zaman ve kim tarafından "insani" amaçla müdahale edileceğini belirleme gücü ve bunu uygulama imkanı dünya sisteminin egemen devletlerinde olduğu sürece, "insani müdahale" kavramı, bu devletlerin küresel egemenlik stratejilerine alet olmaktan kurtulamaz. Bu durumda, baskıcı rejimlerin zulüm ve kıyım politikalarına karşı, başta insan hakları hareketleri olmak üzere diğer uluslararası güçler tarafından yürütülecek sivil bir kuşatma mücadelesi en "insani" yöntem olarak görünüyor.

Askeri müdahalelerin her türüne başvurarak dünyayı yeniden düzenlemeye soyunan emperyalist bir dünya gücü olarak ABD, bu stratejiyi, ancak bütün dünyayı kapsayacak bir "olağanüstü hal" mantığıyla yürütebilir. Nitekim bu tür bir düzenin efendisi olarak öncelikle kendisini mevcut uluslararası hukukla bağlı saymayacağını ve uluslararası kurumları takmayacağını Yugoslavya saldırısında göstermiş, son Irak saldırısında ise bunu açıkça ilan etmiştir. ABD'nin Uluslararası Ceza Mahkemesinin oluşum sürecinde takındığı engelleyici tutum ve kuruluşundan sonra kendi vatandaşları, özellikle de "uluslararası operasyonlara katılan askerleri" bakımından yetkisini tamamen ve kesin bir şekilde reddetmesi, uluslararası hukuk alanında güçlkle oluşturulan insancıl standartların tahribinden öte, amaçları için gerekirse "insanlığa karşı suçlar" da dahil olmak üzere her türlü aracı kullanma niyetinin ve hazırlığının bir ifadesi olarak okunmalıdır.

Her olağanüstü hal düzeninde olduğu gibi bu olağanüstü hal düzeninde en ağır hasarlar insan hakları alanında yaşanmaktadır, yaşanacaktır. Bir defa savaşın kendisi, yaşandığı coğrafyada insan haklarının bütün boyutlarıyla ihlaline yol açan bir durumdur. Bunun yanında, savaşın özellikle hegemon güç tarafından kullanıldığında, dünya sistemi ve dünya tarihinin gelişimi üzerinde çok boyutlu derin etkiler yaratabilen bir yöntem olduğunu hatırlatmak ve bu bağlamda bütün dünyada değişik biçim ve ölçülerde insan hakları güvencelerinin doğrudan baskı, yalan, çifte standart gibi yollarla aşındırılmasına yol açmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamak isteriz. Saldırı ve işgale maruz kalan ülkelerde, özellikle "halkların kendilerini yönetme hakkı", "halkların kendi kaynaklarına tasarruf hakkı" gibi "halkların hakları" kategorisinde yer alan haklar da temelden ihlal edilmektedir. Askeri müdahalelerin hedefi durumunda olan ülkelerde bir diğer ihlal alanını "insancıl hukuk" oluşturmaktadır. Afganistan ve Irak'ta çok sayıda örneği yaşanan bu ihlaller, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere çok sayıda "sivil" insanın ölümüne neden olduğu gibi, yaşamsal ihtiyaçların karşılanması bakımından büyük önem taşıyan yerlerin ve tesislerin tahribine yol açmaktadır.

Açıkça görülüyor ki, uluslararası sistemin 1945 sonrası oluşan yapısı bugün dağılıyor. Bu dağılmanın hızlanmasında başrolü oynayan da bu sistemin kurulmasına önderlik eden, sistemin hiyerarşisinde en üstte bulunan güç olan ABD. ABD'nin dünyaya yeniden biçim verme stratejisinde askeri müdahalelerin olağan ve belirleyici bir yöntem olarak kullanılacağına belli olmasıyla, dünya sürekli savaş hali veya ihtimalinin yaşanacağı bir döneme girmiş olmaktadır. ABD'nin istediği sonuçları elde edemeyeceği, kendi gücüne olduğu kadar dünya halklarının mücadelesine de bağlı olacaktır. Ülkesel ve küresel insan hakları hareketinin de bu dönemdeki mücadelesinin eksenine savaş karşıtlığı ve barış talebinin yerleşmesi kaçınılmazdır. Dünya barış hareketinin en dinamik unsuru olma göreviyle

karşı karşıya olan insan hakları hareketi, bir yandan insan hakları alanında bugüne kadar ulaşılmış standartların korunması için mücadele ederken, diğer yandan uluslararası sistemin yeniden şekillenmesinde insan hakları fikrinin ve güvencelerinin daha etkili hale gelmeleri için neler yapılabileceği konusunda da sürekli bir tartışma ve çalışma içinde olmak durumundadır. Bu çerçevede hegemon gücün kendi meşruluğunu dayandırmaya çalıştığı tezlere ve özellikle de insan hakları kavramının bu güç tarafından işgal edilip kendi hedefleri için araçsallaştırılması politikasına karşı pratik ve teorik düzlemlerde eşzamanlı bir çalışma ve mücadelenin önemine işaret etmek isteriz.

2. BİR İNSAN HAKKI İHLALİ VE TRAVMA OLARAK SAVAŞ

En temel insan hakkı olan yaşama hakkını hedef alan savaş, insan hakları ihlallerinin en uç noktasıdır. Savaş, biyolojik, psikolojik, kültürel ve çevre etkileri nedeniyle insana yönelmiş ve insan elinden çıkan en yıkıcı eylemdir.

Günümüzdeki global güç ilişkileri savaşı barış döneminden ayrılacak olağanüstü, istisnai hal olmaktan çıkararak sürekli bir hale getirmektedir. Özellikle 11 Eylül'den sonra öne sürülen "haydut devletler" söylemi dünya düzenini tehdit ettiği ve insan haklarını çiğnediği söylenen devletlere karşı ve onların yurttaşlarına "özgürlük götürmek" adına yürütülen savaşı meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Bu söylem ABD hegemonyasının korunması için geliştirilen "önleyici saldırı" doktrini doğrultusunda "sürekli barış için sürekli savaş"ı vazetmektedir. Bu söylem insanlığın uzun yıllar içinde oluşturduğu uluslararası hukuk ile insan hak ve özgürlükleri açısından ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.

Şiddeti yaşatan ve savaş dayatan güçlerin insan hakları dilini ve kavramlarını çarpıtarak ve içini boşaltarak kullanması insan hakları savunucularının

üzerinde dikkatle durması gereken bir sorundur. Bu açıdan medyanın ABD hegemonyası için "rıza imalatı"na girişmesi, ve toplumların nazarında savaşı meşrulaştırmaya çalışması doğru bilgi edinme hakkını çiğnemektedir.

Savaşların en dramatik sonuçlarından biri olarak beliren kitlesel göçler ve mültecilik üzerinde durmak gerekir. Savaşlar sonucunda büyük sayılardan oluşan toplu göçler ulusal ve uluslararası mekanizmaların yetersizliği karşısında mağduriyetlerin giderilememesi ve kalıcılaşmasına neden olmaktadır. 1951 tarihli mülteciler hakkındaki uluslararası sözleşme bugün için sözleşmede belirtilen nedenler dışındaki nedenlerle ülkelerini terk edenler, toplu göçler ve iade süreçlerinde ihtiyaca cevap verememektedir. Aynı şekilde dünyada ABD'nin öncülüğünde egemen olmaya başlayan uluslararası terörizmle mücadele ve güvenlik anlayışı sığınmacılara ilişkin olarak uluslararası kurumların da ilgisini dolaylı olarak azaltmakta bu da alanın tamamen ülkelerin bireysel inisiyatifine terk edilmesine neden olmaktadır.

Türkiye'ye doğudan gelmiş ve mültecilik koşullarını taşımayan kişiler kendilerine zulüm ve baskı görmeyeceklerine dair bir güvence verilemediğinden genellikle iade edilmemektedirler. Olumlu gibi görünen ve uluslararası bir teamülün gereği olan bu uygulama aslında birçok insan hakkı ihlaline neden olmaktadır. Mevcut durumda ülkelere geri gönderilmeyi bekleyen sığınmacıların barınma, beslenme, çocukların eğitimi, kadın ve çocukların sağlık ihtiyaçları, karşılanmamaktadır. Uluslararası kurumlardan da maddi destek alamamaktadırlar. Bu durum açlık yoksulluk, aile çözümleri, suçla bulaşma gibi olumsuzlukları beraberinde getirmektedir.

Türkiye'de yaşanmış olan zorunlu göçe ilişkin olarak; resmi söylem çatışma döneminin sona ermiş olduğu şeklinde olmasına rağmen, göç edenlerin geri dönüşü konusunda yükümlülükler yerine getirilmemektedir. Oysa zorunlu göç mağdurlarının

köylerinin yeniden imarı ve sürdürülebilir bir yaşamın kendilerine yeniden sağlanmasının koşul ve imkanları mevcuttur.

Günümüz savaşları az gelişmiş devletlerin coğrafyalarında sahnelenmektedir. Bu ülkeler zaten yoksul ve sağlık göstergeleri kötü olan ülkelerdir. Savaş ülkelerin sağlık altyapısını çökerttiği gibi mevcut koruyucu sağlık hizmetlerini büyük oranda ortadan kaldırmakta, tedavi edici sağlık hizmetlerine de ulaşımı olanaksızlaştırmaktadır. Savaşın doğrudan sonucu olan ölüm ve kalıcı sakatlıkların yanı sıra, enfeksiyonlar yaygınlaşmakta, eradike (belli coğrafi bölgelerden silinmiş olan çiçek, şarbon, şark çıbanı vb.) edilen hastalıklar tekrar ortaya çıkmakta ve buna bağlı olarak ölümler ve özellikle de çocuk ölümleri artmaktadır.

Çocuklar dünyanın biyolojik potansiyelidirler ve bu nedenle de çocukların savaştan zarar görmesi dünyanın geleceğini etkiler. Çocuklar savaştan ya doğrudan etkilenecek ölmekte veya sakat kalmakta ya da büyük korkular yaşayarak, yoksulluk, göç, beslenme yetersizliği, bulaşıcı hastalıkların artması, temel sağlık hizmetleri ve temizlik altyapısının çökmesi gibi savaşın dolaylı sonuçlarına maruz kalmaktadırlar.

Savaşın etkilediği risk gruplarından bir diğeri de kadınlardır. Öncelikle ana olarak, savaşın tüm yükünü çeken olarak birçok risk altındadır. Cephe aktif kadın asker, savaşın doğrudan aktörüdür. Cephe gerisi hizmetlerde sorumluluk alan kadınlar (hemşirelik gibi), savaş dulları, can güvenliği nedeni ile sürekli yer değiştiren mülteci kadınlar, eşi askerde olan ve ailenin sorumlusu olan kadın, askerden travmatik deneyimlerle dönenlerin eşleri ve "düşman tarafın kadınlarna" tecavüzün bir silah olarak kullanılması kadınlar için savaşın doğrudan ve acımasız sonuçlarıdır.

Savaş insanların yaşama olağan bakış açısını köklü bir şekilde değiştirmekte, dünyanın güvenilir bir ortam olduğuna olan inancını tersine çevirmektedir.

Bu aynı zamanda yaşam alışkanlıklarını da değiştirir. Savaş sonrasında özellikle yaşanan olayların istem dışı zihninde canlanmasını, kaçınma davranışı, uyarılmışlıkta artma ile seyreden post-travmatik stres bozuklukları ve depresyon başta olmak üzere birçok psikiyatrik hastalık görülmektedir. Savaşın yarattığı travmanın insan eliyle yaratılan bir eylemin sonucu olması şiddetini ve örseleyiciliğini arttırmaktadır. Travmanın uzun sürmesi ve tekrarlanması insanların kayıplarına ilişkin normal yas tutma süreçlerini de bozmaktadır. Buna bağlı olarak uzun süren ve komplike yaslar insanların geleceklerini olumsuz etkilemektedir. İnsanların normal gelişim süreçleri bozulmaktadır. Öte yandan savaşan tarafların da savaşta yaşadıkları travmatik deneyimlerin etkilerini savaş sonrası dönemde dahi atlatamamakta, şiddeti; kendilerine, ailelerine ve topluma yaşatmaya devam etmektedirler.

Bugün dünyanın 70 ülkesinde 50 milyon mayın yeraltında bulunuyor. Savaş ve çatışmalarda döşenen mayınlar, sonrasında da yaşam hakkını tehdit etmesi ve vücut bütünlüğünü bozması nedenleriyle ciddi bir sorundur. Savaş ve çatışmanın bitmesinin ardından silahlı güçlerin çekilmesi ile belirsiz mayınlı alanlar ve serbest patlayıcılar savaşın etkisini uzun döneme yaymaktadır.

Savaşa karşı en önemli çalışma etkin ve sürekli olarak barış için çalışmaktır.

3. BARIŞ HAKKI VE BARIŞ KÜLTÜRÜ

Dünyamızın 11 Eylül'den itibaren içine sürüklendiği savaş girdabı bugün bizi barış üzerine yeniden düşünmeye ve barışın bir hak olduğunu tekrar vurgulamaya sevk etmektedir. Barış hakkının tanımlanmasına yönelik bir çaba özellikle iki koşulu yerine getirmek durumundadır. Bunlardan ilki 'barış' terimini devletlerarası ilişkilere atıfta bulunan ve çoğunlukla savaşlar arasındaki kesintiyi ifade eden bir terim olmaktan çıkartarak, barış hakkının pozitif içeriğini aramaktır. Çünkü barış işlerliği olmayan bir devletler hukukunun tekeline terk edilemez. İkinci

olarak ise her hakkın ancak bir kültür ortamında edimselleşebileceği fikrinden hareketle barış hakkına ev sahipliği yapabilecek bir kültürün unsurlarını soruşturmak gerekmektedir. Çalışma grubu bu çerçevede iki aşamalı bir tartışma yürüterek önce barış hakkını, daha sonra da barış kültürünü ele almıştır.

Barış Hakkı

Haklar sistemi normatif planda bireysel hak idesine, siyasi planda ise modern devlete dayanan bir nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede birey yalnızca hakkın öznesi olarak değil, fakat aynı zamanda onun kurucusu ve ahlaki dayanağı olarak görülmekte; modern devlet ise ahlaki temelini bireyde bulan haklara hukuksal gerçeklik ve geçerlilik kazandıran siyasi yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bireysel hak kavramı ile modern devlet arasında özsel bir ilişki vardır, çünkü bireylerin temel hakkı olan yaşam hakkı bir güvenlik mekanizmasını zorunlu kılmaktadır. Barış hakkı, bu bağlamda, her bireyin yaşamını sadece güvenlik içerisinde sürdürme hakkıyla aynı anlama gelmekte ve dolayısıyla şiddet koşullarından azade olmak anlamında negatif ve sınırlı bir içerik taşımaktadır. Ne var ki bu dar çerçeve, bugün dile getirmek durumunda olduğumuz barış talebine kavramsal bir zemin sağlamaktan uzak görünüyor. Zira, güvenlik ihtiyacından hareketle tanımlanan bir barışın ömrü güvenliğe yönelik gerçek veya hayali tehditlerin ortaya çıkışıyla sınırlıdır. Güvenlik talebi modern devleti bir yandan toplum içinde barışı sağlama adına bir güç tekeli olarak kurumsallaştırmış, diğer yandan da ulusun güvenliği adına uluslararası düzeyde savaşın haklı çıkarılmasına zemin teşkil etmiştir. Nitekim modern devletlerin tarihi, aynı zamanda, kendi halklarının güvenliği adına veya bunu bahane ederek savaşan devletlerin tarihidir. Bunun son ve yıkıcı örneğini ABD'nin dünya çapındaki saldırganlığında görmekteyiz. O halde bir ilk saptama olarak şunu söyleyebiliriz: Barış hakkını pozitif bir içerikle tanımlamak için onun ahlaki ve siyasi unsurlarını yeniden yapılandırmak; başka bir deyişle, ahlaki

planda sadece yaşam hakkına ve dolayısıyla güvenlik ihtiyacına indirgenemez olan, siyasi planda ise ulus devleti aşan bir çerçeve aramak durumundayız.

Kendisini insan hakları hareketi bünyesinde giderek daha güçlü bir şekilde duyurmakta olan iki kavram, böylesi bir arayış açısından bir dizi imkan taşımaktadır. Bunlar 'dayanışma' ve 'adalet' kavramlarıdır. Dayanışma kavramı, hakları, başkalarından yalıtılmış atomik bir birey anlayışından değil, fakat insanlararası bağdan hareketle düşünmemizi mümkün kılması bakımından güvenlik kavramına gerçek bir alternatif oluşturmaktadır. Böylece, barış hakkının üzerinde tesis edilebileceği yeni bir ahlaki zemine işaret edilmektedir. Bu yeni zeminde tek tek bireylerin ilgi ve çıkarlarının yanı sıra, insanlığın dayanışma içerisinde gerçekleştirebileceği ortak ilgi ve çıkarlarını görme imkanına kavuşuyoruz. Aslına bakacak olursak bu, insanlığın ortak aklına atıfta bulunan ve barışın tesis edilmesi sorununu dünya yurttaşlığı bakış açısından ele almayı öneren bir yaklaşımdır. Böyle bir bakış açısı, aynı zamanda, kişinin kendisini tüm insanlıkla bir sorumluluk ilişkisi içerisinde tanımlamasını ve barışı sağlama yönünde inisiyatif kullanmasını gerektirir. Çünkü dünya hepimizdir.

Adalet kavramı ise bir yandan küresel eşitsizlik sorunlarını ele alma, diğer yandan ise bunları bir yurttaşlık perspektifinden tartışma imkanı sunması bakımından barış hakkının siyasi çerçevesine işaret etmektedir. Adalet sorununa kayıtsız bir barış arayışının insanlığı gerçek bir barışa ulaştıramayacağı bugün açıkça ortaya çıkmış durumdadır. Zira adalet sorununu görmezden gelen, kendisini inatla ortaya koyduğu her noktada onu kriminalize eden ve böylece barış ile adalet arasındaki özsel ilişkiyi görünmez kılan bir uluslararası siyaset barışı sağlamak bir yana, tam tersine şiddeti kışkırtmaktadır. Bu nedenle, barış hakkını tesis etme yönündeki siyasal çabalar kendi kılavuzlarını, ulus-devletin tikelci bakış açısında ya da mevcut hakimiyet ilişkilerinin ötesine uzanamayan uluslararası oluşumların reel-politiğinde değil, fakat

adalet sorununu merkeze alan ve bir tür sivil enternasyonal vaat eden kozmopolit perspektiflerde aramalıdır.

Bir Barış Kültürü Yaratmak

Hakların gerçeklik kazanması yalnızca bir siyasi çerçevenin tesisini değil, fakat aynı zamanda ve en az onun kadar önemli olmak üzere bir kültürel çatının varlığını gerektirir. Zira haklar, içerikleri bakımından ne denli evrensel olurlarsa olsunlar her zaman belli bir toplumda yaşayan ve belli bir tarihin ve kültürün izlerini taşıyan insanların hakları olacaklardır. Bu, hiç kuşkusuz barış hakkı için de geçerlidir. Dolayısıyla barış hakkının ahlaki ve siyasi boyutlarını gündelik hayata bağlayacak bir barış kültürünün kurucu unsurları ayrıca ele alınmalıdır.

Modern dünyada barış kültürünün gelişimi, öncelikle, bireysel haklar dizgesinin farklı kültürler tarafından içselleştirilmesine bağlıdır. Hakların farklı kültürler içerisinde hayat bulması, kültürlerin kendileri açısından dönüştürücü olacağı gibi, kültürlerarası etkileşimi kolaylaştırarak yerel ve küresel ölçekteki barış ilişkilerine de dayanak sağlayacaktır.

Farklılıkların tanınması ve katılımı, bir barış kültürünün oluşumu açısından bireysel hakların içselleştirilmesi kadar asli bir nitelik taşımaktadır. Bir yandan insan grupları arasındaki farklılıkların savaş nedeni olabildiği, diğer yandan da savaşın farklı insan grupları açısından farklı tahakküm biçimlerini beraberinde getirdiği gözönüne alındığında, bir barış kültürü yaratmaya yönelik girişimlerin bazı noktalarda özellikle hassas ve dikkatli olması gerekmektedir. Öncelikle etnik, dinsel veya kültürel farklılıkların pek çok durumda kendileri bakımından bir çatışma veya savaş nedeni olmadığına, fakat bugün dünyaya hakim olan ekonomik ve siyasal sistemler tarafından birer çatışma kaynağı haline getirildiğine dikkat çekmek istiyoruz. İkinci olarak, farklılıkları bir araya getirmek adına onları soyut bir evrenselciliğin potası içinde eritmeye yönelik

girişimlerden kaçınmak gerektiğini vurguluyoruz. Böylesi girişimler farklı insan gruplarının, özellikle savaş koşullarında kadın ve çocukların, spesifik bir temelde maruz kaldıkları baskı ve şiddet biçimlerini görünmez kılabildiği gibi; evrenselcilik kisvesi altında belli bir grubun diğerlerini dışlayacak şekilde ayrıcalıklı kılınmasına da zemin oluşturabilmektedir. Bu nedenle barış kültürü, farklı kültürel kimliklerin karşılıklı tanınma ilişkisi çerçevesinde, eşit hak ve onur ilkesi uyarınca birlikte yaşamasını içerir.

Bu unsurlardan oluşan bir barış kültürünün yaratılması, içinde yaşayageldiğimiz ve tarihsel mirasını taşıdığımız çatışma kültüründen bütünüyle arınma yönünde bir inanç ve sorumluluk gerektirmektedir. Böylesi bir arınma kendi kendimizle, geçmişimizle ve bugünümüzle bir yüzleşmeyi; yaşadığımız ve yaşamakta olduğumuz şiddet olayları ve insanlık suçlarıyla tavizsiz ve koşulsuz bir hesaplaşmayı kaçınılmaz kılar. Bu çerçevede kendi toplumumuza baktığımızda, ortak yaşam kipini tahrip eden deneyimlerle hesaplaşmamış ve bu nedenle geleceği kurma kapasitesi büyük ölçüde zedelenmiş bir toplum görüyoruz. Eğer geleceği kurma kapasitemizi yeniden kazanmak ve barış içerisinde bir arada yaşama iradesini ortaya koymak istiyorsak, içinde bulunduğumuz coğrafyanın travmatik şiddet deneyimlerini besleyen ve özellikle Ermeni sorunu ile Kürt sorununun temelinde yer alan etnik ayrımcılıkla; inanç özgürlüğünü hiçe sayarak toplumsal vicdanda derin bir yara açan otoriter uygulamalarla; cinsiyetçilikle ve milliyetçilikle; ve bizi hem kendimizle hem de birbirimizle barışmaktan alıkoyan tüm dışlayıcı önyargılarla yüzleşmek zorundayız. Bu, kendi geleceğimizi ancak bir barış kültürü yaratarak kurabileceğimiz anlamına gelir.

Her kültür bir dil içerisinde doğduğu ve dil kültürün merkezi unsuru olduğu için barış kültürü, kendine özgü bir dil ve üslubu da beraberinde getirmelidir. Böyle bir kültür, hakimiyet ilişkilerini yansıtan,

farklılıklara dair aşağılayıcı ve dışlayıcı ifadeler barındıran, değişik şiddet biçimlerinin sembolik olarak yeniden üretilmesini sağlayan ve böylece insan haklarının dayandığı temel moral değerleri yıkan bir çatışma dili içerisinde doğamaz. Dolayısıyla dilin dönüşümü, bir barış kültürünün olmazsa olmaz koşuludur. Ancak dil, hiç kuşkusuz, iradi kararlarla dönüştürülebilir veya kağıt üstünde yaratılabilir bir yapı değildir. Barış kültürünün ihtiyaç duyduğu bir dil ancak hayatın içinden gelebilir. Bir yandan yerel kültürler, diğer yandan da sokaktaki barış hareketi böyle bir dilin kendisinden devşirilebileceği somut kaynaklar olma özelliğine sahiptir. Hem kendi coğrafyamızda farklı inanışlarla biçimlenen insan topluluklarının yüzlerce yıl bir arada yaşadığı barış havzaları olduğunu hatırlayarak, hem de dünyanın her yerinden milyonlarca insan arasında bir ortak duyu yaratmayı başarmış olan barış hareketinin hayal gücünden beslenerek barış kültürünün dilini geliştirmeye ve zenginleştirmeye çalışmalıyız. Bu, barış hareketinin önündeki en acil ihtiyaçlardan biridir.

Nihayet, barış kültürünün oluşumuna katkıda bulunacak örgütlenmelerin bizzat bu kültürün değerlerini cisimleştirmeye inatla ve samimiyetle gayret ediyor olmaları gerekir. İç işleyişi bakımından hiyerarşik bir nitelik taşıyan; şiddet olayları, hak ihlalleri ve adaletsizliğin çeşitli biçimleri karşısında ilkesel tutum almaktan kaçınarak insan haklarının moral zeminini terk eden; dünyaya başkasının gözleriyle bakmayı denemektense herkesi kendi tikel pozisyonunu benimsemeye davet eden; ve tüm bu nedenlerle, savunduğu görüşlerin içeriği ne olursa olsun, aslında mevcut hakimiyet ilişkilerini ve çatışmacı kültürü kendi pratiklerinde yeniden üreten örgütlenmelerle bir barış kültürü yaratamayız.

O halde, hiç kimsenin herkes adına tek başına hareket edemeyeceği bir dünya için, herkesin herkes için barışı isteme hakkına, gücüne ve sorumluluğuna sahip olmalıdır.

4. BARIŞ HAREKETİ VE İNSAN HAKLARI HAREKETİ

Irak işgali, bütün dünyada ve Türkiye'de kitlesel bir barış kampanyasının oluşmasına yol açtı. Bu, başlı başına bir kazanımdır. İnsan hakları hareketi ve barış hareketinin birbirini beslemesi açısından da önemlidir. Ancak bu moral verici ortamda dahi "barış" sloganının araçsal, taktiksel, konjonktürel, faydacı-pragmatik yönelimler tarafından daraltılma, içi boşaltılma zaafıyla karşı karşıya olduğunu belirtmeliyiz. Bu zaaf onların etkinliğini, inanılabilirliğini kısıtladığı gibi bizzat kendi ahlaki temellerini de zayıflatmaktadır. Barışın, barışı kendi başına asla önemsemeyen siyasi projelerin "kod adı" olarak kullanılması, bu ahlaki zaafın yaygın bir örneğidir. Bu zaafın aşılması etkin, saygın ve ilkesel bir insan hakları ve barış savunusunun önkoşuludur. İki hareket de birbirini bu yönden denetlemeli, eleştirmeli, yüreklendirmeli ve güçlendirmelidir.

Barış hareketi insan hakları hareketinin barışla ilgili taleplerinin içeriğini genişletmeye dönük bir meydan okumayı ifade etmektedir. İnsan hakları hareketi, savaş koşullarında bazı temel haklara ve insancıl hukuk kaidelerine uyulmasını gözetmeye odaklanırken; barış hareketi, barışın koşullarının sağlanması (inşası veya muhafazası) yönünde bir inisiyatif odaklanır.

Buna karşılık, barış hareketinin -salt savaşızsızlık haline odaklanması nedeniyle- göz ardı edebildiği, sağlıklı ve sürdürülebilir bir barışı güvenceleyecek eşitlikçi, özgür ve adil toplumsal ilişkilerin sağlanması, insan hakları hareketinin hassasiyetinin yüksek olduğu bir noktadır.

Buradan çıkararak rahatlıkla ileri sürebiliriz ki, her iki hareketin birbirlerinden öğrenecekleri çok şey vardır; dahası birbirini tamamlayıcı olmalarının gereği vardır. Unutulmamalıdır ki, barış hareketinin de insan hakları hareketinin de hedefi barışla ilgili kendi pozisyonlarını "steril" koşullarda muhafaza etmek

değil; barışı kurmak, geliştirmektir. Barış talebinin ilkesel bir temele oturtulması arayışı, barışın temellerini güçlendirmeye dönük politik inisiyatiflerden alıkoymamalıdır. Barış talebi, kendi azami ilkesel çerçevesini tebliğ etmekten hiçbir zaman sakınmaksızın müzakere ve uzlaşılara açık, dahası bunlara yetenekli olmalıdır. Adem-i merkezi ilişki ağları çerçevesinde somut sorunlarla ilgili eylem birlikleri, barış hareketinin ulusal ve uluslararası tanınırlığa ve konvansiyonlara sahip olma ihtiyacını karşılamak açısından da işlevseldir.

Yaşam hakkının mutlak savunusunu ifade etmek bakımından (öldürmeyi ve bir misyon için ölmeyi reddetmek anlamında), vicdani red hakkı bir temel insan hakkı olarak benimsenmeli, meşrulaştırılması için çaba sarfedilmelidir.

Anti-militarizm Türkiye'de bir yalnızlık alanıdır; bu da barış hareketi ve insan hakları hareketi açısından yaşamsal bir sorundur. Militarizm, salt askeri sorunlarla ve orduyla sınırlı olmayan çok yaygın ve etkili bir hegemonyaya sahiptir; kanıksanmıştır, "normal" sayılmaktadır. Barış hareketinin ve insan hakları hareketinin, Türkiye'nin toplumsal ve politik analizine militarizm kavramını mutlaka ve her konuda dahil etmeye; bunun ötesinde kendi söylem, eylem ve yapılarının demilitarizasyonuna dönük radikal bir özeleştiriye (arınmaya) ihtiyacı vardır. İnsan hakları ve barış hareketleri, hiyerarşik, bürokratik-otoriter, merkezi yapılara itibar etmemelidir.

Militarizmi sorgulamanın, kapitalizmi sorgulamakla ilişkisi gözden kaçırılmamalıdır. Savaşların, ordunun ve silah sanayiinin, kapitalizmin tarihsel gelişmesinde ve yeniden üretiminde kilit bir işlevi vardır.

Barışın salt savaşızsızlık hali olarak tanımlanmaması ve barışçı etkinliklerin salt fiili veya yakın savaş tehlikesi anında yürütülecek etkinlikler olarak düşünülmemesi için, barış ve insan hakları

hareketlerinin pozitif bir barış söylemi geliştirmesi gereklidir. Barış, korunması, "kurtarılması" gereken bir durum olarak değil, inşa edilmesi gereken bir süreç olarak kavranmalıdır. ABD'nin saldırganlık stratejisinin adını tersine çevirerek, bu çerçevede "önleyici barış" kavramını ortaya atabileceğimizi düşünüyoruz.

Bu bağlamda bizler için acil mesele, "Kürt Sorunu"dur. Bir zamanlar OHAL bölgesi olarak tanımlanan bölgedeki 15 yıla yakın süren ve düşük yoğunluklu çatışma olarak tanımlanan olay, barış hareketi açısından, açıkça bir savaş haliydi. Bu savaş ortamı her iki taraf açısından da, nasıl tanımlanırsa tanımlansın bir "çözüm" üretememiştir. Savaş halinin yol açtığı önemli bir yıkım da Kürt nüfusunun barışı kurma açısından özellikle inisiyatif alabilecek donanımlı unsurlarının yok edilmesine yol açmış bulunmaktadır. Öte yandan bazı illerde halen kitlesel ölçekte korunmakta olan koruculuk uygulaması, savaş mekanizmasının kronikleştirilmesi ve yeniden üretilmesi anlamına gelmektedir.

Barış hareketi, Güneydoğu'daki kırılğan, güvensiz gûya "barış" halinin sağlıklı bir barış ortamına dönüştürülmesi için projeler geliştirebilir. Bölgede şiddete dayalı ilişkileri geriletecek barışçı toplumsal yaşamın koşullarını geliştirmeye dönük böylesi girişimlerin bir ilk adımı olarak; örnek bir yerleşimde köye dönüş modelinin barış ve insan hakları gönüllülerince yürütülmesi önerisi dile getirilmiştir.

Güvenlik tehdidinin insan hakları ve barışa karşı terörize eden bir tehdit söylemi olarak gitgide kurumsallaştığı açıktır. Buna karşı, uluslararası barış ve demokrasi hareketi içinde gündeme gelmiş ve Mayıs 2003'te İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından hazırlanan ve "İnsan Güvenliği: İnsanları Korumak ve Güçlendirmek" başlığı altında Birleşmiş Milletler'e sunulmuş olan raporda yer alan "insan güvenliği" kavramını öne çıkartmak gerektiğini düşünüyoruz. Kadınları zımnen "iç düşman" olarak konumlandırılan

baskı ve şiddet koşulları, bu "insan güvenliği" kavramı çerçevesinde sürekli sorun edilmelidir.

Kadınlar savaşların öncelikli kurbanlarıdır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2000 yılında çıkarttığı 1325 sayılı karar, savaş sırasında kadına yönelik her türlü şiddeti kınayarak tecavüzü "savaş suçu" olarak kabul etmiştir. Bunun ötesinde, savaş ortamları dışında da, kadınlara karşı yüzyıllardır süren bir "gizli" savaştan söz etmeliyiz. Kadınlar "olağan" gündelik şiddetin mağdurlarıdır; ki bunun ülkemizdeki güncel bir örneği "namus cinayetleri"dir. O halde kadınlar, barış hareketinin de öncelikli özneleri olmalıdırlar ve özneleridirler. Yukarıda sözü geçen 1325 sayılı BM kararı, her türlü barış inisiyatifinde kadınların varlığını bir koşul olarak vaz' etmiştir. Kadınlar dünya barış hareketinin önemli kazanımlarına öncülük etmişlerdir. (Örneğin savaş suçlarının kayda geçmesine ve şiddet tanıklıklarının görünür, işitilir hale gelmesini sağlamaya yönelik "kadın mahkemeleri", birkaç yıldır Asya Pasifik Bölgesinde önemli toplantılar gerçekleştirmiştir.) Kadınların varlığı ve inisiyatifi, barış hareketinin 'eklentisi' ve herhangi bir 'unsuru' olmaktan öte, kurucu bir etmeni olarak düşünülmelidir. Kadın bakış açısı barışın inşasını ve tasavvurunu ketleyen mekanizmalarının, erkek egemen tahakküm yapılarının teşhiri, geriletilmesi ve aşılması için barış hareketi ve insan hakları hareketi tarafından -buralardaki erkekler tarafından da- paylaşılması ve geliştirilmesi gereken bir bakış açısidir.

Erkek egemenliğini, şiddeti ve tahakkümü yadırgamamak, militarizmi içselleştirmek veya en iyi ihtimalle normalleştirmek gibi "alışkanlıkları" sorun olarak saptıyorsak barış hareketinin ve insan hakları hareketinin, bunların ideolojik kalıplarından ve tortularından uzak duran bir dili inşa etmesi gerekir. Tabii ki *radikal*, ama "savaşçıl" olmayan bir barış savunuculuğunun dilini kurmalıyız. Barış savunuculuğunun dili salt formel hukuki bir talep dili

değil, üçüncü kişilerin aklına ve vicdanına hitap etmeyi hedefleyen, ikna etme çabasını sorumluluk olarak üstlenen bir dil olmalıdır.

Yine buna bağlı olarak, direnme ve savunma hakkının savaş ve şiddet dışında da yolları olduğunu, üstelik bunların ilkesel ve ahlaki tutarlılığımıza halel getirmemek yanında pekala etkili yollar da olabileceğini anlatabilmeliyiz. Barış ve insan hakları savunucularının yücelteceği farklı bir kahramanlık türü vardır; o da, zulüm karşısında "haklı" veya "mazur görülebilir" bir zulme başvurmaksızın direnenlere özgü kahramanlıktır, sivil cesarettir.

İnsan hakları ve barış savunucuları, militarist hamasete karşı barış kurma deneyimlerini, savaş karşıtı anlatıları (akademik olsun, edebi olsun), şiddet dışı direnişlerin soylu ve aynı zamanda başarılı hikayelerini derlemeye ve yaymaya önem vermelidirler. Unutulmamalı ki, savaşçı ve askeri değerleri işleyen "psikolojik hazırlık" ve yüreklendirmeler, savaş ortamlarının hazırlanmasında önemli rol oynarlar ve bu "hazırlığa" karşı sürekli bir uyanıklık gerekir.

Dini referansların, savaşların hazırlanmasında ve meşrulaştırılmasında işe koşulduğunu biliyoruz. Barış ve insan hakları savunucularının kendilerine dayanak alabilecekleri dini referanslar, deneyimler ve ilişki ağları olduğunu da biliyoruz. Böylesi referansların öne çıkarılması, aktarılması, 'çoğaltılması', gerekli ve önemlidir. Bu referanslara başvurmaktan kaçınmak için hiçbir sebebimiz yoktur. Dahası, barışçı değerleri yücelten dini referansları teşvik etmek için çok sebebimiz vardır.

Türkiye'de ilkesel bir barış savunuculuğuyla değil, milliyetçi/dini bir husumet temelinde ilgi duyulan, Kıbrıs, Çeçenistan, Filistin/İsrail, Irak gibi vakalara, insan hakları temelinde bir barışçılık barış açısıyla yaklaşmayı teşvik etmek bakımından; ABD'de, İsrail'de, Rusya'da, (Güney) Kıbrıs'ta varolan barış hareketlerini tanıtmaya özel bir önem vermek

gerekir. Bu barış hareketleriyle buluşmalar, ortak toplantılar da kuşkusuz ufuk açıcı olacaktır.

Ortadoğu üzerindeki dışsal etkenleri (emperyal hegemonyayı) gözden saklayan, burayı insan hakları, demokrasi, sivil toplum oluşumlarına bünyesel olarak elverişsiz ve yekpare bir "öteki" dünya olarak resmeden; dolayısıyla Ortadoğu'da barış ve insan haklarına ancak dışardan taşınarak elitler eliyle yerleştirilebilecek değerler olarak tasarlayan bakış açısı başlı başına büyük bir sorun kaynağıdır. Türkiye'deki barış ve insan hakları savunucuları bu bakış açısını kendi içlerinde de sorgulayarak, barış ve insan haklarının yerli potansiyelleri ile eşit ve ortak statülü ilişkilere talip olmalıdırlar.

20 Mart 2005 tarihinde İstanbul'da toplanacak olan "Dünya Savaş Suçları Mahkemesi" nihai oturumu, Türkiye'deki insan hakları kuruluşlarının ağırlıklı bir gündem maddesi olarak alınmalıdır. Bu toplantı, hem Türkiye kamuoyunda barış talebinin güçlü bir şekilde temellendirilmesi, hem de uluslararası barış hareketine düşünsel ve eylemsel bir katkı sağlanması için bir fırsattır.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
HUMAN RIGHTS ASSOCIATION

Tunalı Hilmi Cad. No: 104/4, Kavaklıdere-Ankara
Tel: (312) 466 49 13- 14 Tel/Faks: (312) 425 95 47
www.ihd.org.tr posta@ihd.org.tr

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI
HUMAN RIGHTS FOUNDATION OF TURKEY

Menekşe 2 Sokak 16/11, 06440 - Kızılay/Ankara
Tel : (312) 417 71 80 Faks: (312) 425 45 52
www.tihv.org.tr - tihv@tr.net

Heinrich Böll Vakfının katkılarıyla...